

Kontrreformacja czy reforma Kościoła katolickiego?- ocena

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Cytat za: *Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, red. M. Sobańska-Bondaruk i S. Lenard, Warszawa 1999, s. 123.

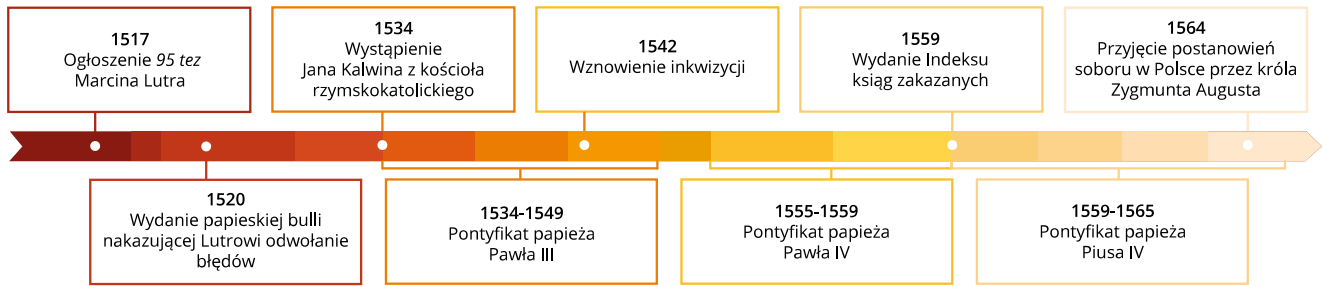

Kontrreformacja czy reforma Kościoła katolickiego? - ocena

Duchowieństwo polskie 1588–1632

Źródło: Jan Matejko, domena publiczna.

Reakcja Kościoła katolickiego na postępy reformacji, czyli kontrreformacja, miała dwa oblicza: represyjne i reformatorskie. W ramach działań represyjnych starano się zdusić reformację tam, gdzie się pojawiła i zapobiec jej rozprzestrzenianiu się. Wśród instrumentów, jakimi posługiwano się w tej walce, znalazła się inkwizycja, od 1542 r. podporządkowana wyłącznie papieżowi za pośrednictwem kolegium sześciu kardynałów. Przekształcenie lokalnych trybunałów inkwizycyjnych z poszczególnych diecezji w jedną scentralizowaną instytucję było rozwiązaniem zrozumiałym w czasach, gdy niejeden biskup odstąpił od wiary katolickiej. Działalność inkwizycji stała się jednak przedmiotem mroźnych krew w żyłach opisów, a kontrola sumień i prześladowanie za poglądy religijne do dziś bulwersują. Faktycznie jednak inkwizycja nie była aż tak krwawa, jak się często sądzi. Otoczona ponurą sławą jej hiszpańska gałąź w latach 1559–1700 wydawała ok. 1 tys. wyroków rocznie, z czego ok. 15% dotyczyło spraw obyczajowych, jak oskarżenia o bigamię czy cudzołóstwo. Tylko niewielki procent procesów kończył się wykonaniem kary śmierci.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, na czym polegała kontrreformacja.
- Przedstawisz znaczenie druku dla rozpowszechniania się reformacji.
- Wymienisz reformy wprowadzone przez sobór trydencki.
- Ocenisz, czy działania wprowadzone przez Kościół katolicki w odpowiedzi na reformację można określić mianem reformy Kościoła czy zwalczania ruchów protestanckich.

Przeczytaj

Indeks ksiąg zakazanych

W epoce druku jedną z metod walki z poglądami przeciwnymi nauce Kościoła była **cenzura** książek. Pierwsze edykty papieskie, zalecające poddawanie publikacji cenzurze, ukazały się jeszcze pod koniec XV i na początku XVI wieku. W 1559 r. papież Paweł IV ogłosił po raz pierwszy indeks ksiąg zakazanych (poszerzany w kolejnych edycjach), czyli spis dzieł, których katolikom nie wolno było ani czytać, ani nawet posiadać. Zgodnie z zaleceniami książki powinny podlegać ocenie cenzorskiej dwukrotnie: w rękopisie i po wydrukowaniu.

Strona tytułowa indeksu ksiąg zakazanych z 1564 roku. W indeksie ksiąg zakazanych znalazły się dzieła naukowe i filozoficzne, m.in. Galileusza, Mikołaja Kopernika, Monteskiusza, czy Andrzeja Frycza Modrzewskiego, a także przekłady Biblii w językach narodowych. Ostatnie wydanie indeksu opublikowane zostało w 1948 roku, zawierało ponad 4 tys. dzieł.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sobór trydencki i reforma katolicka

Drugą twarzą **kontrreformacji** była reforma katolicka, zmierzająca do odzyskania utraconych wyznawców, zdobycia dla katolicyzmu dusz zamieszkujących nowo odkryte lądy oraz pogłębienia religijności wiernych. Za nieunikniony środek uzdrowienia Kościoła uznawano **sobór** powszechny, ale jego zwołanie opóźniali

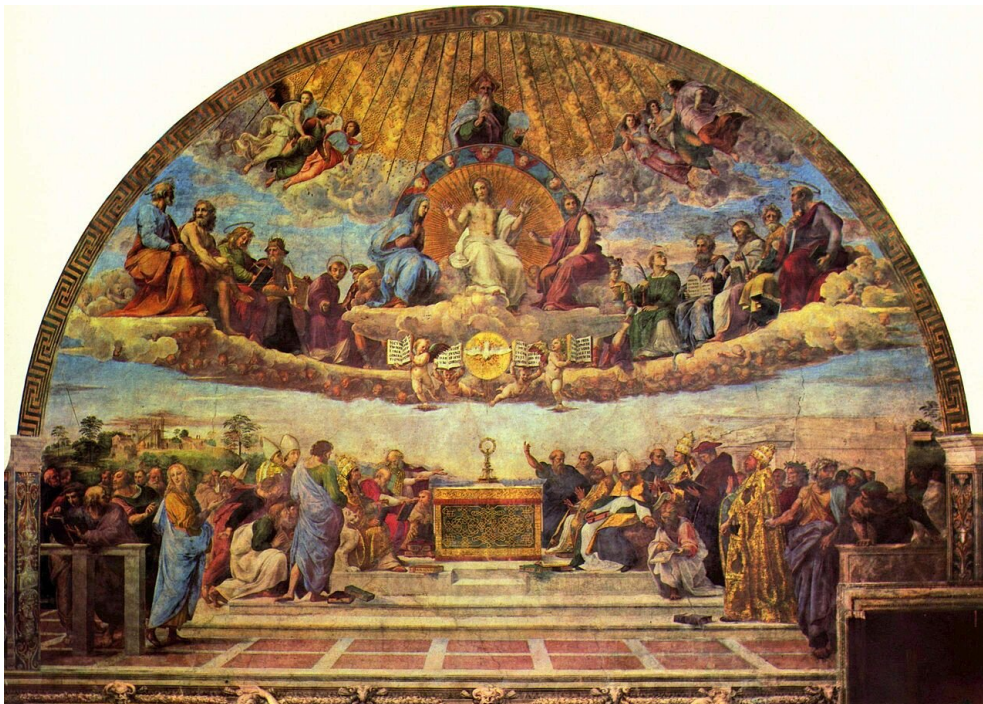
papieże, obawiający się osłabienia swej władzy. Ostatecznie zebrał się on w Trydencie, gdzie obradował z przerwami w latach 1545–1563. Ojcowie soborowi sformułowali na nowo doktrynę katolicką. Odrzucając **luterzańską naukę o usprawiedliwieniu** przez wiarę i **kalwińską teorię predestynacji**, sobór podkreślił znaczenie sakramentów, w tym **dogmatu o przeistoczeniu** chleba i wina w ciało i krew Chrystusa. Zgodnie z przekonaniem, że tradycja Kościoła jest równie istotnym źródłem wiary, jak Pismo Święte, utrzymano też kult świętych i celibat księży. Na podstawie uchwał soborowych powstał **Katechizm rzymski**, który wydano w 1566 roku. Do końca XVI w. opracowano też oficjalną wersję **Wulgaty** (łacińskiego przekładu Biblii), która stała się podstawą tłumaczeń na języki narodowe.

Postanowienia soboru umocniły pozycję papieża, dając mu większą władzę nad biskupami, którym nakazano rezydowanie we własnych diecezjach, głoszenie kazań i częste wizytowanie podległych parafii. Również proboszczowie musieli osobiście odprawiać msze w swych parafiach, a nie posługiwać się wynajętymi zastępcami. Uregulowano sposób kształcenia księży, nakazując stworzenie w każdej diecezji seminarium duchownego. Ze szczegółowych rozporządzeń warto wskazać nakaz chodzenia w sutannach, który zastąpił dotychczasowe, niezbyt jasne wskazania, by księża ubierali się „skromnie i przystojnie”.

Obrady soboru trydenckiego na obrazie z XVI- - wiecznego kościoła Santa Maria Maggiore w Trydencie. Przyjrzyj się ilustracji i rozpoznaj, kto brał udział w soborze. Jakie funkcje piastowali duchowni w czerwieni, a jakie w czerni?

Źródło: Elia Naurizio, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Dysputa o Eucharystii należy do cyklu fresków, którymi Rafael w drugiej dekadzie XVI w. ozdobił watykańskie stanze, czyli reprezentacyjne komnaty w pałacu papieskim. Wyjaśnij, jakie znaczenie miała kwestia Eucharystii w dyspucie katolików i protestantów. Jakie były wnioski soboru trydenckiego na ten temat?

Źródło: Rafael Santi, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Uchwały soborowe zostały zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1564 roku. Jeszcze w tym samym roku przyjęły je państwa włoskie, Portugalia i Rzeczpospolita. Król Hiszpanii Filip II zaakceptował je, zastrzegając prerogatywy państwa względem Kościoła, podobnie postąpili Habsburgowie austriaccy. Natomiast monarchowie francuscy, strzegący swych specjalnych uprawnień względem Kościoła, nigdy nie przyjęli nowych uregulowań. Sobór trydencki nie osiągnął też najważniejszego celu: pojednania chrześcijan, ale przyczynił się do odrodzenia katolicyzmu, dla którego stworzył trwałe podstawy.

Jezuici

Warunkiem zaspokojenia potrzeb religijnych katolików było zastosowanie nowych metod duszpasterstwa, opartych na kompetencji teologicznej księży i indywidualnym podejściu do wiernych. Ponieważ wykształcenie odpowiedniej liczby duchownych wymagało czasu, w początkowym okresie kontrreformacji wielkie znaczenie miała praca nowych zakonów, powstałych w pierwszej połowie XVI w.: **kapucynów** (odłam franciszkanów), **urszulanek** i **jezuitów**. Szczególną rolę odegrało to ostatnie zgromadzenie, oficjalnie

Ignacy Loyola wręcza regułę swego zgromadzenia Pawłowi III w 1540 r. fragment obrazu z rzymskiego kościoła II Gesu, XVII w. Wyjaśnij przesłanie tej sceny w kontekście reguły zakonu jezuitów.

noszące nazwę Towarzystwa Jezusowego,
założone w 1534 r. przez hiszpańskiego
duchownego, byłego żołnierza, św. Ignacego

Źródło: Stentor, Contentplus.pl sp. z o.o., tylko do użytku
edukacyjnego.

Loyolę. Jezuici stali się wkrótce głównymi szermierzami kontrreformacji. Szybko zwiększała się ich liczba – od 1 tys. zakonników w połowie XVI w. do 23 tys. w 1750 roku.

Zadaniem jezuitów było prowadzenie duszpasterstwa wedle nowych zasad i dawanie przykładu klerowi parafialnemu. Jednym z obowiązków członków zgromadzenia było kształcenie się w zakresie teologii, dzięki czemu jezuita mogli podejmować skuteczne polemiki z protestantami, dobrze znającymi Pismo Święte. Dbłość o gruntowne wykształcenie predestynowała jezuitów do stworzenia sieci męskich szkół średnich i wyższych (szkoły dla dziewcząt prowadziły urszulanki). W ich programach – zgodnie ze społecznym zapotrzebowaniem – znalazły się treści humanistyczne. Dzięki gęstej sieci oraz hojnemu uposażeniu kolegia jezuickie mogły przyjmować i kształcić również młodzież uboższą. Kolejną funkcją zakonu było prowadzenie działalności misyjnej w Europie (tajne misje w krajach protestanckich) i poza nią.

Szybkie rozpowszechnienie, skuteczność działań i składany przez wstępujących do zakonu ślub posłuszeństwa nie tylko wobec zwierzchników, lecz szczególnie względem papieża, stały się przyczyną niezliczonych ataków zarówno ze strony protestantów, jak i katolików, zazdrosnych o wpływy i prestiż, jakim cieszyli się jezuita. Oskarżano ich o potajemne dążenie do panowania nad światem, ubezwłasnowolnienie poszczególnych władców oraz podstępne intrygi. Duży wkład w czarną legendę Towarzystwa Jezusowego wniósł Polak, Hieronim Zahorowski, autor anonimowego pamfletu *Poufne rady jezuitów*. Ten XVII-wieczny traktat, wznawiany wielokrotnie przez kolejne trzy stulecia, od XVIII w. uchodził za autentyczną tajną instrukcję, odnalezioną w archiwum zakonu. Zahorowski, katolicki ksiądz, zemścił się w ten sposób za usunięcie z jezuickiego nowicjatu, a jego praca stała się pierwowzorem dla innych podobnych dzieł, jak choćby spreparowanych przez rosyjską policję polityczną (Ochronę) na początku XX w. antysemickich *Protokołów mędrców Syjonu*.

Słownik

dogmat

(gr. *dokein* – wydawać się (dobrym), mniemać, wierzyć) w teologii chrześcijańskiej twierdzenie uznane za prawdę objawioną przez Boga i przekazywane wiernym jako norma wiary i pobożności

cenzura

(łac. *censura* – sąd, krytyka) kontrola, zazwyczaj państwowa, wszelkich publikacji, widowisk teatralnych, audycji radiowych itp.; ich urzędowa ocena pod względem politycznym i moralnym

jezuici

członkowie Towarzystwa Jezusowego, męskiego papieskiego zakonu apostołskiego założonego przez Ignacego Loyolę w 1534 r.; jezuitów cechuje dyspozycyjność do służenia papieżowi, zwłaszcza w zadaniach najtrudniejszych; zakon nie ma określonego zakresu działania

kalwińska teoria predestynacji

(łac. *praedestinare* - przeznaczyć z góry) koncepcja religijna, głosząca, że Bóg przeznaczył wybranych ludzi do zbawienia (a innych na potępienie), na co nie mają wpływu ich własne zasługi lub winy; losy człowieka są więc z góry określone przez wolę Boga

kapucyni

(wł. *capuccio* - kaptur) katolicka wspólnota zakonna wywodząca się z grupy zakonów żebrzących, wyodrębniona w 1528 r. ze wspólnoty zakonnej św. Franciszka z Asyżu, 11 lat po podziale franciszkanów na Braci Mniejszych i Braci Mniejszych Konwentualnych; nazwa pochodzi od włoskiego słowa *capuccini*, którym dzieci nazwały zakapturzonych, brodatych zakonników wędrujących po włoskich wsiach i miasteczkach

Katechizm Rzymski

oficjalna wykładnia doktryny wiary i zasad moralności Kościoła katolickiego opublikowana w 1566 r. i zaaprobowana przez Sobór Trydencki; przygotowany z myślą o pracy duszpasterskiej księży, systematyzował wiedzę przedreformacyjnego duchowieństwa; w 1992 r. został zastąpiony przez Katechizm Kościoła Katolickiego

kontrreformacja

(z łac. *contra* - przeciw + *reformatio* - przekształcenie) ruch w Kościele katolickim zapoczątkowany przez sobór trydencki, będący reakcją na reformację i dążący do wewnętrznej naprawy Kościoła; jej realizatorzy dbali o wykształcenie i moralność duchownych oraz szerzyli katechizm i nawoływali wiernych do wzmożonej pobożności

luterska nauka o usprawiedliwianiu

koncepcja religijna głosząca, że nie uczynki i wyznawanie przed Bogiem swoich grzechów, lecz wiara prowadzi do zbawienia, a więc czyni sprawiedliwym przed stwórcą

reformacja

(łac. *reformatio*) ruch religijny w Europie w XVI w. o podłożu społeczno-politycznym zapoczątkowany w Niemczech przez Marcina Lutra, dążący do przeprowadzenia reform w zakresie doktryny, kultu i organizacji oraz obyczajów

skrytorium

(łac. *scribere* - pisać) używany przede wszystkim w średniowieczu przenośny pulpit do pisania i czytania; pomieszczenie przy średniowiecznych klasztorach lub katedrach,

w których kopiowano ręcznie księgi

sobór

zebranie duchowieństwa całego Kościoła celem ustanowienia pewnych praw

sobór trydencki

sobór powszechny, obradujący z przerwami w latach 1545–1563; został zwołany przez papieża w odpowiedzi na szerzącą się w Europie reformację i coraz liczniejsze naciski środowisk kościelnych, oczekujących reform; odrzucił główne idee reformacji i opracował program odnowy Kościoła, zapoczątkowując kontrreformację

urszulanki

nazwa członkiń zakonów żeńskich, nawiązujących swą działalnością do Towarzystwa Świętej Urszuli powołanego do życia w 1572 r. przez św. Anielę Merici i kontynuujących jego tradycję jako niezależne gałęzie rodziny urszulańskiej; Aniela Merici dążyła do odnowy Kościoła katolickiego poprzez działalność charytatywną i edukacyjną

wulgata

(łac. *versio vulgata*, - przekład rozpowszechniony, popularny) – przekład Biblii na łacinę z hebrajskiego i greki, dokonany przez Hieronima ze Strydonu w latach 382–406; Nowy Testament był rewizją tekstu starołacińskiego, a Stary Testament w większej części był nowym przekładem

Słowa kluczowe

reformacja, sobór trydencki, trybunał inkwizycyjny, inkwizycja, Indeks ksiąg zakazanych, Towarzystwo Jezusowe, jezuita

Bibliografia

Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, red. M. Sobańska-Bondaruk i S. Lenard, Warszawa 1999.

Ks. H. Olszar, *Historia Kościoła powszechnego. Od nowożytności do współczesności. Materiały do ćwiczeń*, Katowice 2015.

Historia powszechna XIV-XV w. Wybór tekstów źródłowych, oprac. M. Małowist przy udziale B. Geremka i A. Wyrobisza, Warszawa 1954.

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka, a następnie wykonaj polecenia.

Źródło: Tekst autorski na podstawie książki Johna W. O'Malleya, *Trent and all that. Renaming Catholicism in Early Modern Era*, London 2000.

Polecenie 2

Wyjaśnij znaczenie pojęć „kontrreformacja” i „reforma kościoła”.

Polecenie 3

Zaprezentuj własne stanowisko w kwestii używania obu wymienionych w audiobooku pojęć. Czy twoim zdaniem oddają one istotę omawianej problematyki? A może, śladem takich badaczy jak O'Malley, powinniśmy ukuć zupełnie nowe i neutralne terminy?

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1nLzgQig>

Film opowiadający o kontrreformacji i reformie Kościoła katolickiego.

Polecenie 2

Wymień te fakty, które potwierdzają tezę o reformie Kościoła katolickiego, i te, które mogą być potwierdzeniem tezy o dążeniu Kościoła do zwalczania wyznań protestanckich.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Czy zgadzasz się z opinią eksperta, że oba nurty (reformacja Kościoła i kontrreformacja) są ze sobą ściśle powiązane? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z poniższym fragmentem jednego z pism Marcina Lutra, a następnie określ, jaki element polityki Kościoła katolickiego w epoce poprzedzającej sobór trydencki piętnuje. Odpowiedź uzasadnij.

« Wysoko stawiają człowieka ci, którzy twierdzą, że dusza ulatuje natychmiast, gdy tylko zadźwięczy moneta wrzucona do puszeki.

Cytat za: *Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, red. M. Sobańska-Bondaruk i S. Lenard, Warszawa 1999, s. 123.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z zamieszczoną niżej ilustracją przedstawiającą przebieg mszy świętej we wczesnej epoce nowożytnej, a następnie określ, czy liturgia ta odbywała się w kościele katolickim czy protestanckim. Odpowiedź uzasadnij.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia

Temat: Kontrreformacja czy reforma Kościoła katolickiego?- ocena

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XVI. Reformacja i jej skutki. Uczeń:

2) wyjaśnia rolę soboru trydenckiego i opisuje różne aspekty reformy Kościoła katolickiego;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XVI. Reformacja i jej skutki. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) przedstawia i ocenia kontrreformacyjne działania Kościoła katolickiego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, na czym polegała kontrreformacja.
- omawia reformy wprowadzone przez sobór trydencki i ich znaczenie.

- ocenia, czy działania wprowadzone przez Kościół katolicki w odpowiedzi na reformację można określić mianem reformy Kościoła czy zwalczania ruchów protestanckich.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Kontrreformacja czy reforma Kościoła katolickiego?- ocena”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Film + Sprawdź się” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy uczniom temat lekcji, nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”. Omawia cele lekcji i jej planowany przebieg.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel, przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby

zglaszali swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel poleca, aby uczniowie przypomnieli, czym była reformacja oraz ruch w Kościele katolickim będący odpowiedzią na nią. Uczniowie powinni przypomnieć założenia i najważniejsze postulaty ruchów protestanckich, a także postanowienia soboru trydenckiego. Prowadzący w razie potrzeby koryguje i uzupełnia odpowiedzi uczniów.
2. Praca z pierwszym multimedialnym („Audiobook”). Nauczyciel odtwarza nagranie i poleca, aby uczniowie w parach wykonali polecenie nr 2 – wyjaśnili znaczenie pojęć „kontrreformacja” i „reforma kościoła”. Wybrana lub wskazana dwójka uczniowska prezentuje propozycję odpowiedzi, pozostali uczniowie mogą się do niej ustosunkować.
3. Nauczyciel, nawiązując do polecenia nr 3 oraz polecenia nr 2 do filmu, zadaje uczniom pytania: Jakie fakty potwierdzają tezę o reformie Kościoła katolickiego, a jakie tę o dążeniu Kościoła do zwalczania wyznań protestanckich? Czy wymienione pojęcia oddają istotę omawianej problematyki? A może, śladem takich badaczy jak O'Malley, powinniśmy ukuć zupełnie nowe i neutralne terminy? Uczniowie dyskutują, przedstawiając swoje opinie wraz z argumentacją.
4. Na koniec uczniowie na podstawie e-materiału i własnej wiedzy układają indywidualnie pytania. Nauczyciel wraz z uczniami określa zasady rywalizacji i punktowania dobrych odpowiedzi (np. gra na czas lub na ilość poprawnych odpowiedzi). Przeprowadzenie gry w klasie. Nauczyciel lub wybrany uczeń dba o prawidłowy przebieg quizu zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Nauczyciel może nagrodzić najlepiej odpowiadających, np. ocenami z aktywności.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli?
2. Na zakończenie nauczyciel podsumowuje przebieg zajęć i ocenia pracę uczniów.

Praca domowa:

1. Wykonaj polecenie nr 3 z sekcji „Film + Sprawdź się”.
2. Wykonaj ćwiczenia 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Wiek XVI-XVIII w źródłach. Wybór tekstów z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, red. M. Sobańska-Bondaruk i S. Lenard, Warszawa 1999.

Ks. H. Olszar, *Historia Kościoła powszechnego. Od nowożytności do współczesności. Materiały do ćwiczeń*, Katowice 2015.

Historia powszechna XIV-XV w. Wybór tekstów źródłowych, oprac. M. Małowist przy udziale B. Geremka i A. Wyrobisza, Warszawa 1954.

Wskazówki metodyczne:

Informacje z sekcji „Audiobook” mogą być wykorzystane w trakcie lekcji do pracy uczniów w grupach lub samodzielnie.